
Utviklingen på arbeidsmarkedet

SAMMENDRAG

Etter å ha steget sterkt på slutten av fjoråret og i begynnelsen av 2009, har ledighetsveksten avtatt siden i vår. I november var det registrert 67 400 helt ledige hos NAV. Dette tilsvarer 2,6 prosent av arbeidsstyrken, noe som er en økning på 0,8 prosentpoeng fra samme måned i fjor. Sysselsettingen falt med 38 000 personer fra 3. kvartal i fjor til samme kvartal i år. I samme periode har yrkesaktiviteten blitt redusert. Det er særlig ungdom som nå trekker seg ut av arbeidsmarkedet, mens det i de eldste aldersgruppene (65–74 år) har vært en økning i yrkesdeltakelsen.

Den avtakende veksten i ledigheten må sees i sammenheng med at flere arbeidssøkere nå deltar på tiltak og at nedgangen i etterspørselen etter arbeidskraft har bremsset opp i løpet av året. Antall utlyste stillinger går fremdeles ned for yrker som i stor grad er å finne i privat sektor. Høstens bedriftsundersøkelse viser at bedriftene innen bygge- og anleggsnæringen er relativt optimistiske i forhold til sysselsettingsutviklingen fremover, mens det fortsatt er stor usikkerhet innen industrien og transport og lagring.

I løpet av de siste månedene har industriproduksjonen steget sterkt i de fleste land. Denne veksten kommer imidlertid etter svært store fall, og produksjonen er fremdeles langt lavere enn før nedgangskonjunkturen startet. I eurosone vokste bruttonasjonalproduktet med 0,4 prosent i tredje kvartal, etter en sammenhengende nedgang siste fem kvartaler. Bruttonasjonalproduktet i USA har ikke falt like mye som i Europa, og i 3. kvartal var veksten i BNP på 2,8 prosent målt i årlig vekstrate.

Det er knyttet betydelig usikkerhet til den videre utviklingen internasjonalt. De kraftige penge- og finanspolitiske stimulerings tiltakene, som ble iverksatt i kjølvannet av finanskrisen, må etter hvert reverseres. Tilgangen på kreditt vil trolig også være strammere i de nærmeste årene sammenlignet med årene før finanskrisen. Dette vil kunne dempe veksten i mange land.

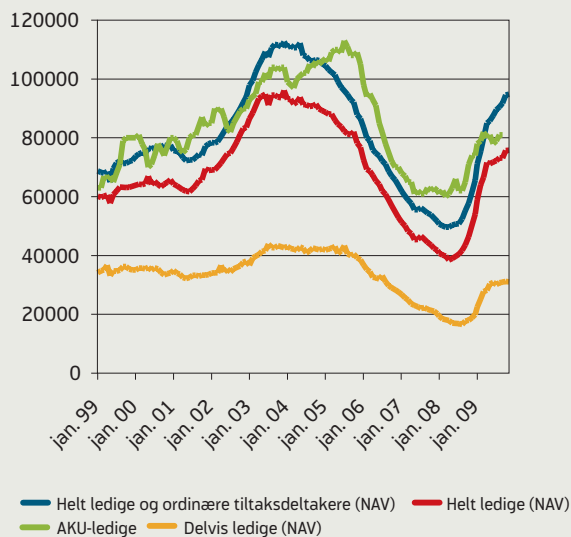
Norge har en liten og åpen økonomi og utviklingen her vil derfor avhenge av utviklingen internasjonalt. Det internasjonale pengefondet (IMF) venter at den globale veksten vil ta seg opp i årene framover, men ligge under veksten fra årene før finanskrisen. NAV venter at dette vil kunne føre til at sysselsettingsbehovet i store deler av industrien blir betydelig lavere i prognoseperioden 2010–2011 sammenlignet med høykonjunkturen norsk økonomi har vært inne i. Oljeinvesteringene er for inneværende år rekordhøye og antas å holde seg høye også i 2010 og 2011.

NAV forventer at ledigheten vil fortsette å øke gjennom 2010, men i et langt lavere tempo enn hva som har vært tilfelle for inneværende år. Utover i prognoseperioden har vi lagt til grunn at norsk økonomi vil gå inn i en svak oppgangskonjunktur. Dette vil føre til at etterspørselen etter arbeidskraft vil ta seg noe opp, men kun gi grunnlag for en vekst i sysselsettingen på 15 000 i 2011. Ledigheten er ventet å øke med 10 000, til gjennomsnittlig 80 000 registrerte ledige i 2010, for deretter å holde seg på dette nivået i 2011. Dette innebærer at den registrerte ledigheten vil utgjøre 3,1 prosent av arbeidsstyrken i de to kommende årene.

LAVERE LEDIGHETSVEKST

Etter en kraftig økning i ledigheten i slutten av 2008 og begynnelsen av 2009, har ledighetsveksten avtatt det siste halvåret. Dette må sees i sammenheng med at det sterke fallet i etterspørselen etter arbeidskraft har bremsset opp i løpet av det inneværende året. Et økende antall arbeidssøkere som deltar på arbeidsmarkedstiltak har også bidratt til å dempe veksten i ledigheten. Siden bunnivået i fjor vår, har ledigheten økt med omtrent 37 000 personer justert for vanlige sesongvariasjoner, og antallet ledige er nå på omtrent samme nivå som ved årsskiftet 2005/2006. Ved utgangen av november var det registrert 67 400 helt ledige. Dette tilsvarer 2,6 prosent av arbeidsstyrken, noe som er en økning på 0,8 prosentpoeng fra samme måned i fjor.

Figur 1:
Utviklingen i antall registrerte helt ledige, summen av registrerte ledige og ordinære tiltaksdeltakere, registrerte delvis ledige og arbeidsledige ifølge SSBs Arbeidskraftundersøkelse. Sesongjusterte tall. Januar 1999 – november 2009.

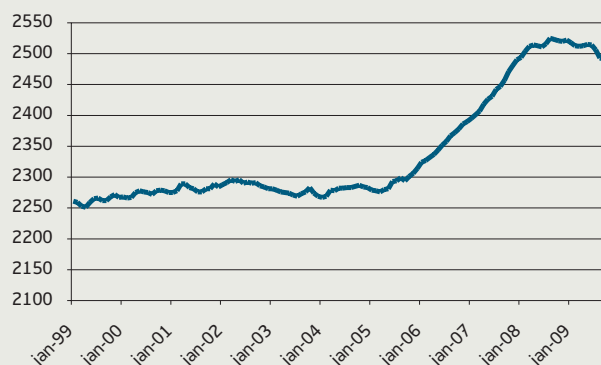
KILDE: NAV OG SSB

FÆRRE SYSSELSATTE OG LAVERE YRKESDELTADELSE

Den sterke veksten i sysselsettingen som startet i 2005, stoppet opp i fjor. I løpet av inneværende år har det vært en kraftig reduksjon i sysselsettingen. Fra 3. kvartal i fjor til 3. kvartal i år var det en nedgang i sysselsettingen på 38 000 personer. Dette er den sterkeste nedgangen i sysselsettingen siden 1. kvartal 1990.

Nedgangen i sysselsettingen har vært størst innen varehandel, der det i 3. kvartal var sysselsatt 20 000 færre

Figur 2:
Sysselsetting i følge AKU. Sesongjusterte tall.1000 personer. Januar 2000 – september 2009.

KILDE: SSB

MANGELN PÅ ARBEIDSKRAFT MER ENN HALVERT

I høstens bedriftsundersøkelse er mangelen på arbeidskraft estimert til 39 900 personer. Dette vil si at mangelen er mer enn halvert siden i fjor. Det er særlig mangelen på fagarbeidere innen bygg og anlegg og industri, samt ingeniører og ikt-arbeidere som har falt mye, og rekrutteringsproblemerne er nå forholdsvis lave.

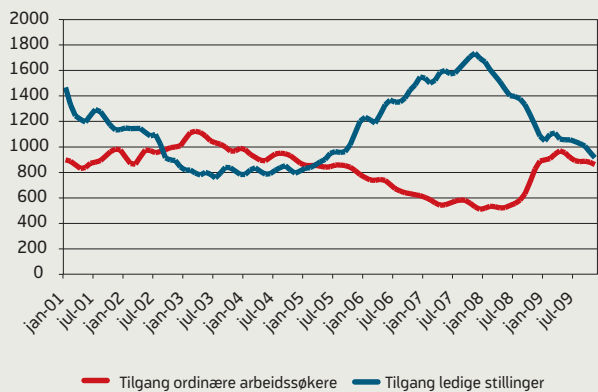
Innen bygge- og anleggsnæringen er imidlertid bedriftene i høstens undersøkelse relativt optimistiske i forhold til sysselsettingsutviklingen det neste året. Det er nå langt flere bedrifter som venter å øke sysselsettingen enn det er som svarer at de vil nedbemanne. For bedrifter innen industrien og transport og lagring er usikkerheten derimot fortsatt stor, og mange svarer at de vil måtte nedbemanne i løpet av det neste året. Samlet er sysselsettingsforventningene på samme nivå som i fjor, noe som kan tyde på at sysselsettingen vil falle også i tiden framover.

personer enn på samme tid i fjor. I samme periode ble det 18 000 færre sysselsatte i industrien og 12 000 færre ansatte i bygge- og anleggsvirksomhet.

Nedgangen i sysselsettingen er størst for menn, med 28 000 færre sysselsatte i 3. kvartal i år sammenlignet med samme tid i fjor. Dette henger sammen med den sterke nedgangen i sysselsettingen i industri og bygg- og anlegg, næringer som sysselsetter mange menn. For kvinner var det en nedgang på 10 000 sysselsatte.

Mange unge trekker seg ut av arbeidsmarkedet i en nedgangskonjunktur. Sysselsettingen blant unge under 20 år har falt kraftig, særlig for menn, hvor det har vært en nedgang i sysselsettingen på 18 prosent. Sysselsettingen har gått ned FOR menn i alle aldersgrupper så nær som for de i alderen 65 til 74 år, hvor sysselsettingen har økt det siste året. Blant kvinner har sysselsettingen økt for de mellom 50 og 54 år og for alle over 60 år. I de øvrige aldersgruppene har det vært en nedgang i sysselsettingen.

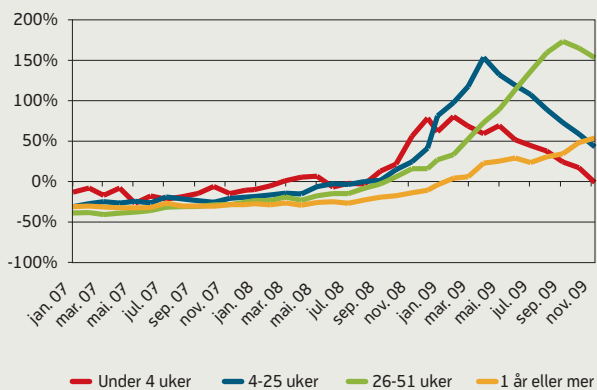
Figur 3:
Tilgang ledige stillinger per virkedag (stillinger utlyst i media, registrert av arbeidsgiver på nav.no eller meldt til NAV). Tilgang ordinære arbeidssøkere per virkedag. Sesongjusterte tall. Trend. Januar 2001 – november 2009.

KILDE: NAV

Yrkesaktiviteten har gått ned for blant kvinner og menn det siste året. Tall for 3. kvartal i år viser at yrkesaktiviteten blant menn falt med to prosentpoeng fra samme periode i fjor. Blant kvinner falt yrkesaktiviteten med 1,1 prosentpoeng til 69,7 prosent i samme periode. Nedgangen i yrkesdeltakelsen er størst blant menn under 20 år, hvor 41,3 prosent er yrkesaktive i 3. kvartal mot 51,6 prosent i

Figur 4:
Prosentvis endring i antall registrerte ledige i forhold til ett år tidligere fordelt etter arbeidssøker-varighet. Januar 2007 – november 2009.

KILDE: NAV

samme periode i fjor. Kvinnenes yrkesdeltakelse har falt mest i aldersgruppen 20 til 24 år hvor 73,1 prosent av befolkningen er sysselsatte, en nedgang på 3,6 prosentpoeng i perioden.

ANTALL UTLYSTE STILLINGER INNEN BYGG OG ANLEGG STABILISERES

Etterspørselen etter arbeidskraft, målt ved tilgangen på nye stillinger registrert i NAVs registre, har falt kraftig fra slutten av 2007 og gjennom 2008. I løpet av inneværende år har nedgangen bremsset opp. Det var i november og oktober registrert 22 prosent færre stillinger sammenlignet med samme måned i fjor. Antallet stillingsutlysninger, justert for vanlige sesongmønster, er nå på omtrent samme nivå som sommeren 2005.

Industriarbeid, kontorarbeid og meglere og konsulenter er de yrkesgruppene som har hatt den største reduksjonen i stillingsutlysningene det siste året. Etterspørselen etter arbeidskraft innenfor bygg og anlegg faller fortsatt, men det ser nå ut som nedgangen er i ferd med å flate ut. I forhold til ett år tidligere, var det i oktober og november registrert 15 prosent færre ledige stillinger innenfor bygge- og anleggsarbeid. Butikk- og salgsarbeid og undervisningsyrker har hatt den laveste nedgangen i stillingsutlysningene det siste året.

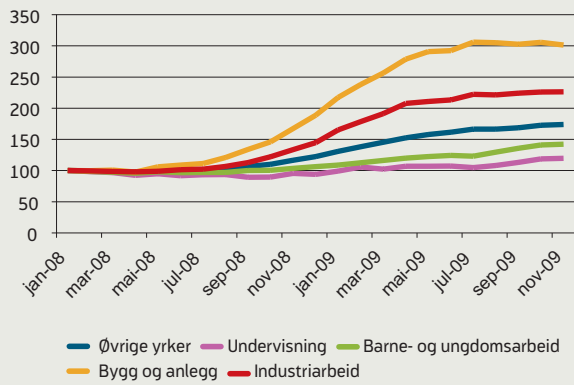
LAVERE VEKST I ANTALLET NYE LEDIGE

Tilgangen av nye arbeidssøkere økte sterkt på slutten av 2008 og begynnelsen av 2009. De siste månedene har dette tallet ligget på et relativt stabilt nivå. Ingeniør- og ikt-fag og ledere er de to yrkesgruppene med størst prosentvis vekst nye arbeidssøkere sammenlignet med ett år tidligere. Dette må imidlertid sees i sammenheng med at nivået var svært lavt for ett år siden. For yrker innen bygg og anlegg og meglere og konsulenter har tilgangen av nye arbeidssøkere gått tilbake det siste året. Disse er blant yrkesgruppene som ble hardest rammet tidlig i nedgangskonjunktoren.

Den sterke økningen i tilgangen av nye arbeidssøkere på slutten av fjoråret og i begynnelsen av inneværende år har etter hvert ført til at veksten i antallet ledige med lengre arbeidssøkervarighet har tiltatt. De med en arbeidssøkerperiode på mellom et halvt og ett år er den gruppen som har hatt den sterkeste økningen i ledigheten de siste året.

Dette tyder på at en stor del av veksten i den samlede ledigheten den siste tiden skyldes at mange av de som har blitt arbeidsledige har vanskeligheter med å få en ny jobb. Veksten i antallet ledige med de korteste arbeidssøkerperiodene har den siste tiden avtatt sterkt.

Figur 5:
Ledighetsindeks. Utviklingen i antallet helt ledige og ordinære tiltaksdeltakere justert for sesongvariasjoner (januar 2008 = 100). Utvalgte yrkesgrupper. Januar 2008 – november 2009.

KILDE: NAV

HARDERE KONKURRANSE OM DE LEDIGE JOBBENE

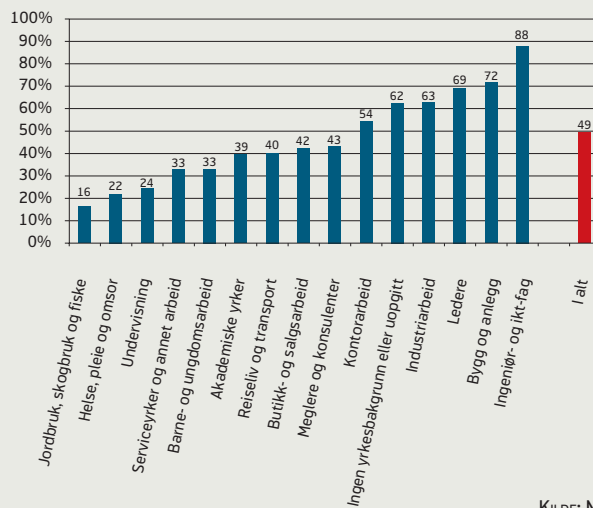
Det fremgår av figur 5 at ledighetsveksten innenfor industriarbeid og bygg og anlegg viser tegn til å flate ut. Veksten i ledigheten innen yrkesgrupper som i hovedsak tilhører næringer som er mer skjermet for konkurranse, indikerer at det er en viss mobilitet i arbeidskraften på tvers av yrkesgruppene. For eksempel vil en ingeniør kunne ta en jobb som realfaglærer, noe som gjør at også personer innen undervisningsyrker opplever større konkurranse om jobbene på grunn av nedgangskonjunkturen.

Også i tidligere nedgangskonjunkturer ser vi at det er de mest konkurranseutsatte næringene som først reduserer sitt behov for arbeidskraft. Gjennom konjunkturførløpet påvirker utviklingen i de mest konkurranseutsatte næringene de øvrige delene av økonomien. Dette gir seg blant annet utslag i en etter hvert sterkere konkurranse om de ledige jobbene innenfor de fleste næringer.

I løpet av det siste året har det vært sterkest vekst i ledigheten innen bygge- og anleggsarbeid og ingeniør- og ikt-fag. For den sistnevnte gruppen øker imidlertid ledigheten fra et svært lavt nivå. Ved utgangen av november utgjorde ledigheten kun 1,2 prosent av arbeidsstyrken innen ingeniør- og ikt-fag. Den sterke veksten innenfor bygg og anlegg skyldes i stor grad en sterk økning i begynnelsen av året (se figur 5).

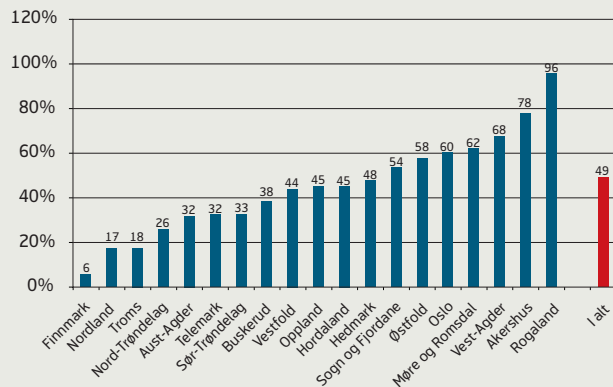
Lavest vekst i ledigheten har grupper som for en stor del tilhører offentlig sektor. Innenfor helse, pleie og omsorg og undervisning har ledigheten økt med henholdsvis 24 og 22 prosent i løpet av det siste året.

Figur 6:
Prosentvis endring i antall helt arbeidsledige etter yrkesbakgrunn. November 2008 – november 2009.

KILDE: NAV

Figur 7:
Prosentvis endring i antall arbeidsledige etter fylke. November 2008 – november 2009.

KILDE: NAV

STERKEST LEDIGHETSVEKST I ROGALAND OG AKERSHUS

Samtlige fylker har i løpet av det siste året hatt vekst i ledigheten, se figur 7. Sterkest har veksten vært i Rogaland og Akershus der ledigheten er omtrent fordoblet. Rogaland er imidlertid med et ledighetsnivå på 2,1 prosent det fylket etter Sogn og Fjordane som har lavest ledighet i landet. Finnmark har hatt den laveste ledighetsveksten med kun 6 prosent. Ledighetsnivået er nå høyest i Oslo (3,6%), Østfold (3,1%), Vestfold (3,0%) og Finnmark (3,0%). Lavest ledighet er det i Sogn og Fjordane (1,7%).

FLERE LEDIGE ARBEIDSINNVANDRERE

Utvidelsen av EU i 2004 sammenfalt med en sterk oppgang i norsk økonomi, noe som førte til en høy tilstrømming av arbeidsinnvandrere. Majoriteten av arbeidsinnvandrere har funnet arbeid i næringer som bygg og anlegg og industrien. Arbeidsinnvandringen fra Norden, og da i all hovedsak Sverige, har også vært betydelig i den siste oppgangskonjunktoren. Det har vært størst økning i arbeidsledigheten for personer med statsborgerskap fra Norden, nye EU-land (EU10)¹ samt Tyskland, sammenliknet med samme tidspunkt i fjor.

Ved utgangen av november var det registrert 4 500 helt arbeidsledige fra EU10. Det er en økning på 2 800 personer sammenliknet med november 2009. Den største gruppen arbeidsledige fra de nye EU-landene er polakker, fulgt av litauere og latviere. I alt var 3 300 personer med polsk statsborgerskap registrert som helt ledige ved utgangen av november. Videre var det registrert 1 900 helt ledige med statsborgerskap fra Norden, og 1 200 av disse var svensker. På samme tid i fjor var det 1100 helt ledige fra Norden, og 600 av disse var svensker.

De fleste arbeidsinnvandrere fra EU10 arbeider innen bygge- og anleggsnæringen og industrien. Majoriteten (63 %) av de helt ledige har også bakgrunn fra disse næringene. Nedgangskonjunktoren det siste året har først og fremst rammet bygg og anlegg og industri, noe som forklarer den store økningen i antall ledige fra de nye EU-landene. De helt ledige fra Norden er mer jevnt fordelt på alle næringer, og likner slik sett mer på næringsfordelingen for nordmenn. 18 prosent av de helt ledige har tidligere jobbet i bygge- og anleggsyrker, mens 16 prosent kommer fra industrien. Helt ledige fra kontorarbeid og reiseliv og transport utgjør begge 9 prosent.

En høy andel av arbeidsinnvandrerne som registrerer seg hos NAV mottar dagpenger. 69 prosent av de helt ledige med statsborgerskap fra EU10 mottok dagpenger i november 2009. I november i 2008 var denne andelen på 38 prosent. 62 prosent av svenskene mottok dagpenger ved utgangen av november i år, mot 41 prosent i fjor. Til sammenligning mottok 56 prosent av alle ledige dagpenger i november 2009.

KRAFTIG ØKNING I SYKEFRAVÆRET I PRIVAT SEKTOR

Den svake økningen i sykefraværet som har vært hovedtendensen siden 2005, har blitt forsterket etter finanskrisen. Ut fra tidligere erfaringer er dette noe overraskende. Utviklingen det siste året skiller seg imidlertid fra de foregående årene når fraværet fordeles på kjennetegn som kjønn, næring og sektor. Det er hovedsakelig blant menn og i privat sektor sykefraværet nå øker, og særlig i noen av de mest konjunkturutsatte næringene.

I annet kvartal 2009 var det totale sykefraværet på 7,1 prosent, en relativ økning på 5 prosent sammenliknet med annet kvartal 2008. For legemeldt sykefravær var økningen på 6 prosent, mens egenmeldt fravær gikk noe ned. I privat sektor (inkl. offentlig næringsvirksomhet) økte det legemeldte sykefraværet med 9 prosent, mens endringene var små i offentlig forvaltningsvirksomhet. Økningen var størst i bygge- og anleggsnæringen med 18 prosent, mens industrien hadde en mer beskjeden økning. For menn økte legemeldt sykefravær med 11 prosent, mot bare to prosent for kvinner. Fraværet for menn økte stort sett i alle aldersgrupper, mens det blant kvinner gikk ned i aldersgruppene over 50 år.

Ved utgangen av oktober var det registrert 91 200 personer med nedsatt arbeidsevne² hos NAV. Dette er en økning på 10 000, eller 12 prosent, sammenliknet med samme tidspunkt i fjor. En del av økningen skyldes ny arbeidsmetodikk i NAV, som medfører at mottakere av andre ytelser enn attføringspenger i økende grad klassifiseres som personer med nedsatt arbeidsevne.

Ved utgangen av tredje kvartal 2009 var det 343 300 personer som mottok uførepensjon eller tidsbegrenset uførestønad, en økning på 2,1 prosent fra samme periode i 2008³. Selv om antallet uføretrygdede har økt, har andelen av befolkningen i alderen 18–66 år som er uføretrygdet holdt seg stabil på 11,0 prosent siden 2006. For kvinner har andelen økt svakt de siste to årene, mens den har gått marginalt ned for menn. For aldersgruppene under 55 år er uføreandelen stabil eller svakt økende, mens andelen har gått noe ned i aldersgruppene over 55 år.

¹ Med EU10 menes de 10 nyeste østeuropeiske medlemslandene i EU. Det vil si Polen, Litauen, Slovakia, Latvia, Romania, Estland, Bulgaria, Tsjekkia, Ungarn og Slovenia.

² Fra og med januar 2009 er begrepet «yrkeshemmet» erstattet av «person med nedsatt arbeidsevne».

³ Noe av økningen skyldes at mottakere av tidsbegrenset uførestønad er inkludert i tallene for 2009, men ikke 2008.

UTVIKLINGEN INTERNASJONALT

Resesjonen i eurosonen er over etter positiv vekst i bruttonasjonalproduktet (BNP) i 3. kvartal. I følge foreløpige tall fra Eurostat, vokste eurosonens BNP med 0,4 prosent i 3. kvartal etter fem kvartaler på rad med nedgang. I Frankrike og Tyskland har sesongjusterte BNP-tall vist økning de to siste kvartalene. I 3. kvartal var veksten i BNP på henholdsvis 0,3 og 0,7 prosent. I Storbritannia fortsatte imidlertid BNP å falle, og gikk ned med 0,4 prosent i 3. kvartal.

Industriproduksjonen i euroområdet økte i løpet av september med 0,3 prosent. Til tross for at dette var den femte måneden på rad med vekst, befant produksjonsnivået seg 12,9 prosent lavere sammenlignet med samme måned i fjor. Ordretilgangen til industrien har økt siden mai, og var i august 2,0 prosent høyere enn i juli. Veksten i det økonomiske aktivitetsnivået i eurosonen har foreløpig ikke vært tilstrekkelig til å reversere økningen i ledigheten, som i september var på 9,7 prosent, den høyeste ledigheten i eurosonen siden januar 1999.

I USA markerte oppgangen i BNP i 3. kvartal slutten på resesjonen, med en vekst i BNP på 2,8 prosent målt i årlig rate. Vekstbidragene i dette kvartalet kom fra lagerendringer, boliginvesteringer og privat og offentlig konsum. Industriproduksjonen vokste med 0,1 prosent i oktober, etter å ha økt med 0,9 prosent i snitt hver måned siden juli. Samtidig gikk vareproduksjonen ned med 0,1 prosent. Kapasitetsutnyttelsen var på 70 prosent i oktober, ti prosentpoeng under det historiske gjennomsnittet. Ledigheten fortsatte å øke i oktober, og nådde 10,2 prosent av arbeidsstyrken, den høyeste raten siden april 1983.

I oktober falt igangsettingen av boliger med 10,6 prosent og byggetillatelse med 4,0 prosent. En nylig vedtatt utvidelse og forlengelse av skattelettelsene for første-gangskjøpere til april neste år kan imidlertid bidra til ny vekst i byggenæringen.

UTVIKLINGEN I NORGE

Produksjonsnedgangen innenfor industrien har i løpet av denne nedgangskonjunktoren vært langt mindre i Norge sammenlignet med de fleste andre land. På det meste var årsnedgangen i underkant av 11 prosent, mot omtrent 22 prosent i eurosonen. At nedgangen i Norge har vært lavere skyldes i stor grad at en stor del av det som produseres ikke er konsumgoder, men kapitalintensive varer med et langt produksjonsforløp.

Etter et kraftig fall siden i fjor høst har eksporten av tradisjonelle varer steget gjennom det siste halve året. En sterk kronesvekkelse i kjølvannet av finanskrisen har lettet

presset i mange konkurranseutsatte bedrifter, noe som trolig har bidratt til å dempe produksjonsnedgangen i industrien. I følge tall fra Nasjonalregnskapet, økte eksporten av tradisjonelle varer med 6,6 prosent, justert for sesongvariasjoner, i 3. kvartal. Det var særlig metall, verkstedprodukter og fiskeprodukter som bidro til denne veksten.

Etter å ha falt siden sommeren 2008 har det private konsumet økt gjennom det siste halvåret. Økningen i konsumet den siste tiden henger trolig tett sammen med de kraftige rentenedsettelsene og at framtidsutsiktene nå ser lysere ut. Nasjonalregnskapstall viser at konsumet økte med 1,1 prosent i tredje kvartal. Det var særlig kjøp av bil som bidro til denne veksten.

Bygg og anlegg er den næringen som tidligst merket konjunkturomslaget. I årene fram til 2007 var det en sterk vekst i byggeaktiviteten. Den sterke veksten i disse årene har siden blitt avløst av et kraftig fall, noe som i stor grad skyldes lav omsetning på boligmarkedet, fallende boligpriser og generelt pessimistiske framtidsutsikter. Igangsetting av bygg til boligformål ser nå ut til å flate ut, mens bygg til næringsformål fremdeles har en markert nedgang. Ifølge tall fra Nasjonalregnskapet økte produksjonen i bygge- og anleggsvirksomheten med 1,8 prosent i 3. kvartal. Ordretilgangen av nye byggeprosjekter økte i løpet av 2. og 3. kvartal i år og ordreservene viser nå tegn til stabilisering. Dette tyder på at bunnen i aktivitetsnivået snart kan være passert i bygge- og anleggsnæringen.

UTVIKLINGEN FRAMOVER

De økonomiske utsiktene har bedret seg klart i løpet av det siste halve året. Ulike konjunkturindikatorer signaliserer nå vekst for Norges viktigste handelspartnere i den nærmeste tiden. Det Internasjonale pengefondet (IMF) har oppjustert vekstanslagene for inneværende år, men forventer fremdeles at bedringen i verdensøkonomien vil skje langsomt. En viktig grunn til oppgangen den siste tiden er, ifølge IMF, de kraftige finans- og pengepolitiske stimulanse som ble satt i verk i kjølvannet av finanskrisen i fjor høst. Til tross for at veksten mange steder har vært sterk befinner produksjonsnivåene seg fortsatt langt under nivåene i årene før finanskrisen.

Både veksten i Eurosonen og USA er ventet å være lav i 2010, men med bidrag fra sterk vekst i Kina og India anslår IMF at veksten globalt vil bli på omtrent tre prosent i 2010. I årene mellom 2010 og 2014 antas veksten å bli på i overkant av fire prosent årlig, noe som er lavere enn veksten i årene før 2008 som var på rundt 5 prosent. En svak utvikling blant Norges handelspartnere vil bety at etterspørselen etter varer produsert av eksportorienterte bedrifter vil bli svak.

Til tross for at industriproduksjonen har steget sterkt i

de fleste land den siste tiden, er det knyttet betydelig usikkerhet til utviklingen i 2010 og 2011. Dette skyldes fortsatt stram tilgang på kreditt, og at de kraftige finans- og pengepolitiske tiltakene på et tidspunkt må reserveres, noe som må sees i sammenheng med at de offentlige budsjettunderskuddene etter hvert må gå ned. Det er en betydelig risiko for at disse to faktorene vil føre til at den økonomiske veksten vil bli svak.

Lavere etterspørsel etter arbeidskraft i 2010

Det private konsumet har tatt seg opp i løpet av det siste halve året, etter å ha falt gjennom 2008 og i begynnelsen av 2009. Tidligere erfaringer viser at mer pessimistiske utsikter ofte fører til lavere konsum og økt sparing. Oppgangen den siste tiden kan derfor i stor grad tilskrives lysere framtidsutsikter samt de kraftige rentenedsettelsene. I tillegg har lønnsveksten de siste årene vært høy samtidig med at prisveksten har vært relativt lav. Med relativt lav arbeidsledighet har dette ført til at kjøpekraften i befolkningen er høy. NAV venter at fortsatt lave utlånsrenter, vekst i reallønningene, fortsatt relativt lav arbeidsledighet og generelt bedre framtidsutsikter vil bidra til at det private konsumet vil vokse også i 2010 og 2011.

Etter at oljeprisen var oppe i over 140 dollar for omtrent ett og et halvt år siden, kom det et betydelig prisfall i kjølvannet av finanskrisen i fjor høst. Etter å ha vært nede på 40 dollar fatet har oljeprisen tatt seg opp og har nå over en lengre periode ligget på rundt 75–80 dollar fatet. SSBs investeringsstilling for tredje kvartal tyder på at investeringene innenfor olje- og gassvirksomhetene vil være høye også i 2010. Vi har i prognoseperioden forutsatt at nivået på olje- og gassinvesteringene vil være omtrent uendret i forhold til inneværende år og dermed på et høyt nivå også i 2010 og 2011. Usikkerheten rundt utviklingen innenfor denne næringen er høy og mange av de planlagte prosjektene er trolig avhengig av en relativt høy oljepris for å kunne være lønnsomme. Konkurransen om prosjektene innenfor olje- og gassvirksomheten vil bli høyere i 2010 og 2011 enn det som har vært tilfelle de seneste årene. Dette kan gi et lavere sysselsettingsbehov innenfor leverandørindustrien.

Både ordretilgangen og ordreservene til industribedriftene har falt sterkt gjennom det siste året. I 3. kvartal var verdien av ordreservene 33 prosent lavere enn i samme periode i fjor. Det er nå tegn til stabilisering i ordretilgangen og ulike næringslivsbarometre gir signaler om uendret eller en svak nedgang i produksjonen den nærmeste tiden. Trolig vil mange industribedrifter redusere den kapasiteten som ble bygd opp i årene med høykonjunktur. Dette vil føre til at behovet for arbeidskraft vil bli lavt i prognoseperioden. En stor del av utviklingen innenfor industrien vil avhenge av hvordan investeringene

innenfor olje- og gassvirksomheten utvikler seg, og hvordan den økonomiske veksten blir blant Norges handelspartnere. Det er høy usikkerhet rundt utviklingen på begge disse områdene.

Etter en nær halvering i igangsettingen av nye boliger er det nå tegn til at nedgangen er i ferd med å flate ut. Ordretilgangen til bygge- og anleggsbedriftene har i løpet av det siste halvåret vokst og antallet stillingsutlysninger er nå på omtrent samme nivå som for ett år siden. Med utsikter til lave renter en god stund framover og stigende boligpriser, venter NAV at aktiviteten og investeringene innenfor bygge- og anleggsnæringen etter hvert vil ta seg opp i prognoseperioden.

Statsbudsjettet for 2010 legger opp til at det strukturelle, oljekorrigerede budsjettunderskuddet øker med omtrent 0,5 prosentpoeng målt som andel av trend-BNP for fastlands-Norge fra 2009 til 2010. Dette medfører en ytterligere økning i bruken av oljeinntektene. En stor del av den økte bruken av oljeinntekter skyldes økte trygde- og pensjonsutbetalinger og et inntektsbortfall som følge av svekkete konjunkturer. Trolig vil slike inndekninger ha en mindre ekspansiv virkning på norsk økonomi enn ordinære utgiftsøkninger til offentlig konsum og investeringer. Utover i prognoseperioden legger vi til grunn en svak konjunkturoppgang. Dette medfører at statsbudsjettet for 2011 blir lagt om i en mindre ekspansiv regning, i tråd med handlingsregelen.

NAV venter at behovet for arbeidskraft vil gå videre ned i begynnelsen av prognoseperioden. Sysselsettingen har falt sterkt i tredje kvartal i år og trolig vil det også være en nedgang gjennom store deler av 2010. Etter hvert er det ventet at norsk økonomi i takt med den globale økonomien vil gå inn i oppgangskonjunktur. Denne oppgangen vil være svak, og bare gi grunnlag for en liten vekst i sysselsettingen i 2011.

Lavkonjunktoren fører til lavere yrkesdeltakelse

Ifølge SSBs befolkningsframskrivninger, ligger det an til at det blir en vekst i befolkningen i yrkesaktiv alder på mellom 1,0 til 1,5 i 2010 og 2011. Det vil bli en vekst i de fleste aldersgrupper, men veksten vil være sterkest blant de eldste aldersgruppene. Dette er grupper som har lavest andel yrkesaktive i prosent av befolkningen. Isolert sett tilsier dette dermed at den samlede andelen yrkesaktive vil gå noe ned i 2010 og 2011.

Tidligere erfaringer viser at tilbudet av arbeidskraft er avhengig av konjunktursituasjonen. I tider der mulighetene for å få arbeid er gode, melder flere seg på arbeidsmarkedet. Dette skjer blant annet ved at flere unge velger å jobbe framfor å ta utdanning eller ved at flere kombinerer disse to. Dessuten vil det ofte være færre eldre som velger

å førtidspensjonere seg i tider der etterspørselen etter arbeidskraft er høy. I siste lavkonjunktur gikk yrkesfrekvensen ned med 1,1 prosentpoeng i tidsrommet 2002 til 2005. I årene etter steg yrkesfrekvensen med 2,5 prosentpoeng til 73,9 i 2008.

Endringene i pensjonsreglene for 67-, 68- og 69-åringene, som gjør det mulig å arbeide uten avkorting i pensjonen, gir sterkere incentiver til at eldre arbeidstakere skal utsette pensjoneringstidspunktet. Dette trekker isolert sett i retning av at flere eldre vil ønske å jobbe lengre i årene fremover.

Ifølge tall fra Samordna opptak, har det vært en sterk økning i antallet søknader til høyere utdanning. Tall fra SSBs Arbeidskraftundersøkelse viser at med unntak av de mellom 65–74 år, har yrkesfrekvensen gått ned i samtlige aldersgrupper i løpet av det siste året. Særlig blant unge har reduksjonen vært sterk. Dette tyder på at mange unge nå velger utdanning framfor å søke arbeid.

2008 var det første året siden 2003 at nettoinnvandringen av polakker var lavere enn foregående år. Samtidig viser sysselsettingstall at årsveksten i antallet sysselsatte polakker var lavere i 4. kvartal 2008 sammenlignet med tilsvarende periode året før. Dette tyder på at arbeidsinnvandringen til Norge er sensitiv for endringer i etterspørselen etter arbeidskraft. Polen ser ut til å komme ut av nedgangskonjunktoren med et mindre produksjonsfall enn mange andre land i Øst-Europa. NAV forventer på bakgrunn av dette at tilstrømmingen av nye arbeidsinnvandrere vil fortsette å avta noe i prognoseperioden, samtidig som en del arbeidsinnvandrere vil vende hjem. I et historisk perspektiv vil imidlertid nivået på arbeidsinnvandringen

til Norge fremdeles være høyt i 2010 og 2011.

Ettersom mulighetene for å jobb vil være dårligere sammenlignet med høykonjunktoren vi har bak oss og på grunn av demografiske endringer, venter NAV at yrkesaktive som andel av befolkningen vil gå ned i løpet av prognoseperioden. Disse to effektene motvirkes imidlertid av at det vil være en relativt sterk befolkningsvekst i årene som kommer. Dette fører til at det samlede arbeidstilbudet vil øke med omtrent 5 000 personer i 2010. Noe bedre jobbmuligheter og fortsatt sterk befolkningsvekst vil føre til at arbeidsstyrken øker med omtrent 15 000 i 2011.

80 000 ledige i 2010 og 2011

Etter å ha økt sterkt gjennom høsten i fjor og begynnelsen av inneværende år, har veksten i ledigheten avtatt. Fra august i fjor til april i år økte ledigheten med omtrent 3 700 hver måned. I perioden mai til november i år har den gjennomsnittlige veksten gått sterkt ned, og vært på omtrent 600. Noe av denne dempete ledighetsveksten skyldes et økt tiltaksnivå, men i hovedsak kommer det av en lavere nedgang i etterspørselen etter arbeidskraft.

NAV venter at ledigheten vil fortsette å øke utover i 2010, men i et langt lavere tempo enn hva som har vært tilfelle i inneværende år. Den registrerte ledigheten er anslått å bli på 80 000 i dette året, noe som utgjør 3,1 prosent av arbeidsstyrken. Ettersom norsk økonomi etter hvert vil gå inn i en svak oppgangskonjunktur, er det ventet at etterspørselen etter arbeidskraft vil ta seg noe opp i 2011. Med en svak økning i arbeidstilbudet vil dette vil føre til at ledigheten vil være uendret i forhold til 2010.

Tabell 1:

NAVs vurdering av gjennomsnittlige antall helt arbeidsledige i 2009, 2010 og 2011. Faktiske tall for 2008.

	2008	2009	2010	2011
Registrerte helt arbeidsledige(personer)	42 570	70 000	80 000	80 000
Registrerte helt arbeidsledige i prosent av arbeidsstyrken	1,7 %	2,7 %	3,1 %	3,1 %
Arbeidsledige, AKU i prosent av arbeidsstyrken	2,6 %	3,2 %	3,7 %	3,7 %

Tabell 2:

Endringer i arbeidsstyrke, sysselsetting og arbeidsledige fra året før.

	2008	2009	2010	2011
Arbeidsstyrke (AKU)	80 000	4 000	5 000	15 000
Sysselsetting (AKU)	76 000	-12 000	-8 000	15 000
Arbeidsledige (AKU definisjon)	4 000	16 000	13 000	0
Registrerte helt arbeidsledige	-3 500	27 000	9 000	0